

УДК 378.147.88

DOI: 10.15587/2313-8416.2015.44832

ДОСВІД ВПРОВАДЖЕННЯ ПРИЙОМІВ НАВЧАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

© І. В. Ковалинська

Стаття присвячена опису педагогічних прийомів, які використовуються працівниками міжнародних благодійних фондів у роботі з дітьми та підлітками для розвитку навичок міжкультурної комунікації у процесі міжкультурних обмінів між школярами. Автор вказує на проблеми, з якими стикаються діти, що беруть участь у міжкультурних обмінах, детально описує методiku роботи з формування навичок міжкультурної комунікації у процесі міжкультурного спілкування, вказує на теоретичну основу методики, яку було застосовано у процесі роботи

Ключові слова: міжкультурна комунікація, інтеркультурне середовище, культурне різноманіття, ненасильницьке спілкування, самоідентифікація, толерантність

The article provides a description of pedagogical methods for intercultural communication skills development used by professionals working with children and teenagers within frameworks of charitable foundations in the process of intercultural exchanges. The author points out the problems of children when participating in the charitable foundations work, a detailed description of intercultural communication skills development methods and outlines the theoretical basis of the methods used in the work

Keywords: intercultural communication, intercultural environment, cultural diversity, non-violent communication, self-identification, tolerance

1. Вступ

Міжнародні фундації розглядають культурне різноманіття як засіб збагачення особистості, індивідуальності кожного та суспільства в цілому. Діяльність таких організацій сприяє набуттю навичок мирного, дружнього, ненасильницького співробітництва у дитячому колективі. Частиною педагогічної діяльності у формуванні навичок міжкультурної комунікації є робота благодійних фондів, які здійснюють проекти культурного обміну між дітьми, підлітками, молодими людьми різних країн. Метою діяльності таких фондів є досягнення певних освітніх цілей у мультикультурному контексті.

Педагогічна діяльність міжнародних благодійних фондів сприяє усвідомленню культурних відмінностей та схожості як двостороннього процесу в особистісній парадигмі культурного розвитку кожного учасника.

Метою просвітницької діяльності міжнародних фондів з інтеркультурної освіти є триєдине завдання, а саме: надати знання про інтеркультурну комунікацію, міжкультурні відмінності тощо; навчити усвідомлювати себе частиною цілісного світу та визначати свою ідентичність; навчитися спілкуватися з незнайомими людьми й почуватися безпеч-

но у процесі комунікації; навчитися жити разом. Культурна різноманітність визначається як шанс, який необхідно використати для пізнання нового та самого себе.

Принципи інтеркультурної освіти, які впроваджують міжнародні фонди, полягають у тому, щоб запобігти будь-яким формам насилля, відокремлення й вигнання, ксенофобії та расизму. Освітня робота в цих інституціях проводиться у трьох напрямках: самопізнання, самовизначення; рефлексія; досвід спілкування в інтеркультурному середовищі, соціальна активність. Такий підхід дозволяє формувати соціально активну, мислячу, розвинуту особистість, яка буде здатна створювати ненасильницький простір міжкультурного спілкування. Таким чином, відбуваються позитивні зміни у свідомості молодих людей завдяки рефлексії, спільній діяльності, усвідомленню культурних відмінностей та культурного різноманіття як позитивного фактора власного розвитку.

Робота, яку проводять співробітники фонду, базується на таких принципах: орієнтація на власний досвід, орієнтація на набуття компетентностей; постійний розвиток. Усі учасники діяльності фонду усвідомлюють, що формування компетенції міжкультурного спілкування—безперервний процес.

2. Аналіз літературних джерел на постановка проблеми

Поняття «міжкультурна комунікація» та «готовність до міжкультурної комунікації» не нові в педагогіці та теорії комунікації. Батьком міжкультурної комунікації як наукової дисципліни вважають Е. Холла [1], який ввів це поняття у сферу наукових досліджень. Термін «міжкультурна комунікація» було запропоновано С. Верещагіним та В. Костомаровим [2]. Багато учених вивчали різні аспекти процесу комунікації у монокультурному та інтеркультурному середовищі, зокрема російські учені Т. Грушевицька, А. Садохін [3], Г. Тер-Мінасова [4], С. Хімічева [5], американський дослідник Д. Мацумото [6], то багато інших. Але у працях згаданих та інших дослідників не висвітлено діяльність благодійних фондів як осередків формування навичок міжкультурної комунікації.

Дана стаття присвячена опису практичних педагогічних прийомів, що використовувалися у діяльності співробітників міжнародного благодійного фонду для формування навичок міжкультурної комунікації в процесі спільної діяльності дітей та підлітків під час втілення програми міжкультурного обміну між благодійними фондами України та Швейцарії.

3. Мета і завдання дослідження

Метою даного дослідження є надати опис педагогічної діяльності міжнародного благодійного фонду «Песталоцці», який знаходиться у с. Троген, Швейцарія; та описати педагогічні прийоми, використання яких дало можливість значно покращити навички міжкультурного спілкування українських дітей. Співробітничавши з українськими благодійними фондами, дана фундація надає можливість дітям з України відвідати Швейцарію, вивчити її традиції, познайомитися з прекрасними пам'ятками архітектури, природою, але найголовнішим завданням роботи фонду є навчити ненасильницького міжкультурного спілкування. Формування навичок міжкультурного спілкування проходить певні етапи: самовизначення, ознайомлення з особливостями іншої культури, усвідомлення культурних відмінностей, конфлікт між уявленнями про іншу культуру й реальним станом речей, адаптація до визначених відмінностей.

У процесі інтеркультурного обміну діти навчаються оцінювати себе як особистість, ідентифікувати себе як члена певної соціальної, культурної, національної спільноти. У процесі спільної діяльності з дітьми та підлітками, що належать до іншої культурної та національної спільноти, вони навчаються основ міжкультурного спілкування, толерантності, вміння знаходити засоби спілкування й добиватися взаєморозуміння із людьми, які не говорять їхньою рідною мовою, а також набувають навичок спільної праці тощо.

Завданням нашого дослідження було виявити вплив педагогічних прийомів та методів, запропонованих співробітниками фонду, на процес формування навичок міжкультурної комунікації у дітей старшого

віку в процесі проведення міжкультурного обміну. Навчання само-ідентифікації, міжкультурної комунікації, толерантності та співробітництва школярів з України проходило з урахуванням її вікових особливостей, використанням проблемного підходу, компетентного підходу, методу проектів, усі завдання потребували використання умінь самоорганізації та самоконтролю.

4. Теоретична основа дослідження

Базуючись на поглядах Й. Г. Песталоцці, навчальна діяльність у рамках програми культурного обміну відбувається у трьох напрямках:

а) навчання бути: кожна дитина чи підліток усвідомлюють свою відповідальність з цього питання;

б) навчання діяти: кожен навчається взаємодіяти й усвідомлює, що всі комуніканти взаємопов'язані;

в) навчання жити разом: кожен має змогу поєднати уроки, яких його навчили, із практичною діяльністю й життям.

Наприклад, під час занять, спрямованих проти расизму, дитина усвідомлює поняття расизм та дискримінація; кожен учасник програми розуміє власну відповідальність у цьому питанні; кожен набуває навичок спілкування й взаємодії у конкретній проблемній ситуації. Усі учасники програми мали змогу узяти участь у тренінгу, націленому на подолання кризових та конфліктних ситуацій. Такий досвід стає неоціненним у подальшому формуванні особистості як такої, що має свідомі установки щодо культурного різноманіття, яка готова сприймати культурні, національні, етнічні відмінності не як виклик та підставу для конфлікту, але як можливість для особистісного зростання, розширення світогляду, виховання толерантності й готовності співпрацювати у мультикультурному середовищі.

Теоретичною основою створення й діяльності фонду є погляди відомого просвітника і педагога Й. Г. Песталоцці. Його ідеї щодо триєдиного навчання заклали підвалини усієї діяльності фонду.

За Песталоцці, виховання має забезпечити єдність розумового, морального та фізичного розвитку й підготовку до праці. Песталоцці виокремлює складові освіти:

1. Інтелектуальна освіта, метою якої є всебічний розвиток інтелектуальних здібностей та задатків; самостійності суджень і володіння навичками інтелектуальної діяльності;

2. Фізична освіта – всебічний розвиток фізичних даних людини; те, що необхідно для фізичної самостійності й володіння фізичними навичками.

3. Моральна освіта, метою якої є всебічний розвиток моральних задатків, які необхідні для самостійності моральних суджень і прищеплення моральних навичок. Моральність передбачає розвиток бажання творити добро [7].

Співробітники фонду інтерпретують дані постулати таким чином: навчитися можливо тільки того, що людина усвідомлює (докладає інтелектуальних зусиль для того, щоб зрозуміти); того, що людина відчула (що зачепило її серце, знайшло відгук у її

душі); та того, до чого людина доклала власних фізичних зусиль (або фізичної праці).

Необхідно зазначити, що рівень готовності до міжкультурної комунікації дітей з України був досить низьким. Діти не були ознайомлені з особливостями культури, менталітету громадян країни-партнера, не мали чіткого уявлення щодо тих завдань, які їм прийдеться виконувати під час обміну. Багато дітей походять із родин, де їхньому вихованню не приділялося достатньо уваги (батьки позбавлені батьківських прав, діти-сироти тощо). Рівень їх культури спілкування також, відповідно, був досить низький. Діти використовували нецензурні слова у мовленні, регулярно розмовляли у грубій формі, кричали, вживали образливі прізвиська, будь-яка нестандартна ситуація переростала у конфлікт та фізичне насильство.

На самому початку роботи усі діти були залучені до формування низки правил, яких усі дотримувалися у процесі спільної діяльності до кінця перебування. Дане завдання носило коригувальний характер для українських дітей. Вони усвідомили власну відповідальність за результати навчання. Ці правила включали таке:

- ми поважаємо усіх;
- ми відносимося з добротою й розумінням до кожного;
- ми вислуховуємо кожного;
- ми не користуємося мобільними телефонами під час занять.

Усі заняття відбувалися в ігровій активній формі, що відповідає віковим особливостям учасників. На початку занять проводилися обов'язкові вправи для релаксації, зняття напруги, концентрації та самоорганізації. Одночасно такі вправи несли в собі завдання навчитися умінню бачити й вислуховувати інших людей, що є одним з базових умінь комунікації. Однією з ефективних вправ була така: пройти під музику по колу в залі, повному людей, привітно заглядаючи їм у вічі, та посміхаючись. Коли музика зупинялася, необхідно було зупинитися й привітно привітатися з тим, хто виявився поруч. Рух відбувався хаотично, і кожного разу дитина зупинялася перед новим знайомим. На початку ця вправа здавалася незручною, усі почувалися ніяково, коли приходилося дивитися в очі та розмовляти з незнайомою людиною. Ефектом від даної вправи були значні зміни у психологічному кліматі колективу. На наступному етапі необхідно було привітатися за руку зі своїм візаві, а потім обійняти його, а вже надалі – заспівати тому, з ким ти зустрівся під час прогулянки по залу, свою улюблену пісню.

У процесі формування навичок само-ідентифікації виконувалися наступні вправи:

- а) необхідно було помінятися місцем з тим, хто мав однакові захоплення або хобі;
- б) треба було охарактеризувати себе, використовуючи букви власного імені (наприклад: Іван – інтелектуал, в – волелюбний, а – агресивний, н – надійний).

Для створення дружньої та відкритої атмосфери спілкування виконувалися такі вправи:

а) признання у коханні будь-кому з групи. Закоханий мав розсмішити того, до кого він звертався, а той, до кого зверталися, мав залишатися серйозним;

б) почісування спини. Усі ставали у коло й почісували спину того, хто стояв попереду.

У процесі діяльності, коли діти вже призвичаїлися до нових правил й особливостей роботи, правила потроху ускладнювали або змінювали. Для того, щоб визначити рівень довіри та взаєморозуміння у групі, проводилася така гра: помінятися місцями з будь-ким, але для цього необхідно було подати якийсь невербальний знак, щоб людина зрозуміла, що саме вона має сісти на твій стілець, а ти, відповідно, на її. Тільки ті, хто зумів порозумітися без слів, успішно виконували завдання. Наступним завданням була гра під назвою «Диригент», яка полягала в тому, щоб слідкувати за ведучим і повторювати його рухи так, щоб той, хто стояв у центрі, не здогадався, який з учасників виконує роль диригента.

Для процесу міжкультурної комунікації є надзвичайно важливим усвідомлення того, наскільки добре учасники комунікації знають одне одного. Для визначення рівня обізнаності усіх учасників міжкультурного проекту у культурі іншої країни пропонувалося створити карту країни-партнера і розташувати на ній усю інформацію, відому про цю країну, з подальшою презентацією цієї спільної праці. Спочатку таке завдання виконувалося в окремих національних групах, а потім – у змішаних.

Надзвичайно ефективною була вправа для формування навичок співробітництва та взаємодії у групі під назвою «Павутиння». Завдання полягало у тому, що всі учасники групи мали перелізти через отвір, заплетений павутинням. Результат зараховувався тільки тоді, коли усі члени групи опинилися по іншу сторону павутиння. Якщо хтось торкався павутиння, усі поверталися на старт і починали знову. Отвори у павутинні були різного розміру, і не всі діти могли подолати їх самотужки, приходилося когось переносити, когось перекидати чи підштовхувати. Таким чином й відбувалося формування навичок співпраці й взаємодопомоги. Особливо ефективними були такі завдання для команд, що склалися з представників різних країн.

Розвиток навичок співробітництва, толерантності, порозуміння відбувався під час виконання таких завдань в інтернаціональних групах:

- побудова мосту із паперу, скотчу та мотузки. Завдання виявилось надзвичайно складним і через недостатність інженерних знань учасників, і через брак досвіду міжкультурного спілкування, і через недостатній рівень володіння іноземною мовою.
- навчання дітей з іншої країни рахувати та вітатися своєю рідною мовою;
- навчання гри, правила якої відомі тільки одному з групи учасників;
- навчання назв природних явищ та тварин своєю рідною мовою;
- відвідування родин та безпосереднє спілкування у неофіційному колі без участі перекладача та інших дорослих.

Найбільш значущим та хвилюючим завданням стала участь українських дітей у створенні радіопроектів, де вони в режимі справжнього часу мали змогу поділитися своїми враженнями про перебування у Кіндердорфі (штаб-квартирі фонду «Песталоцці» у Швейцарії), висловити свої думки з приводу проблем, які обговорювалися під час навчання, а також свої побажання та емоції.

5. Результати дослідження

Необхідно зазначити, що ці на перший погляд прості завдання було виконувати надзвичайно складно через брак досвіду міжкультурної комунікації, толерантності, вміння слухати, відсутності навичок ненасильницької комунікації у звичному для українських дітей середовищі. До цього додавалися: стрес від того, що вони знаходилися у незнайомому місці, без родичів; не всі діти володіли іноземною мовою на рівні, необхідному для безперешкодного спілкування. У процесі спілкування неодноразово виникали конфлікти, які вирішувалися педагогами фонду надзвичайно майстерно.

Важливо відмітити, що діти, які прибули з України, відрізнялися від дітей із Швейцарії підвищеною емоційністю, нестриманістю, невмінням вести діалог у конфліктних ситуаціях, частим вживанням демінутивної лексики. Частково причиною цього послужили фактори, про які згадувалося вище, частково цьому послугувало усвідомлення важкої політичної ситуації у рідній країні на час перебування. Результатом постійної співпраці та спілкування у процесі виконання практичних завдань з розвитку навичок міжкультурної комунікації стали значні зміни в емоційному стані дітей. Спостерігалися такі зміни звичної поведінки: зменшення конфліктних процесів у звичному монокультурному середовищі, значне зменшення конфліктності під час спілкування у міжкультурному середовищі; набуття навичок вислуховувати опонента, вміння вести діалог без висловлення агресії; значне зменшення вживання нецензурних або грубих слів; відсутність фізичного насильства як засобу вирішення конфлікту; підвищення зацікавленості у культурі країни перебування, підвищення рівня комфортності у даному мікросоціумі.

6. Висновки

У результаті роботи по формуванню навичок ненасильницького міжкультурного спілкування під час виконання програми міжкультурного обміну між дітьми з України та Швейцарії відбулися значні зміни у поведінкових стандартах дітей з України. Знали значних змін на краще такі показники: толе-

рантність, вміння вислуховувати опонента, ввічливість, уважність, використання відповідної лексики, стриманість, охайність. Дані зміни відбулися завдяки безпосереднім контактам з представниками іншої культури та майстерності педагогів фонду. Вбачається необхідним продовжити вивчення впливу педагогічної діяльності у процесі міжкультурних обмінів на психологічний стан дітей і підлітків, а також на рівень сформованості їхньої готовності до міжкультурної комунікації.

Література

1. Edward, T. Hall. Beyond Culture. Garden City [Текст] / Т. Edward. – N.Y.: Anchor. Press/Doubleday, 1976. – 256 р.
2. Верещагин, Е. М. Язык и культура [Текст] / Е. М. Верещагин, В. М. Костомаров. – М.: Индик, 2005. – 1038 с.
3. Грушевицкая, Т. Г. Основы межкультурной коммуникации: Учебник для вузов (Под ред. А. П. Садохина). [Текст] / Т. Г. Грушевицкая, В. Д. Попков, А. П. Садохин. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 352 с.
4. Тер-Минасова, С. Г. Язык и межкультурная коммуникация [Текст] / С. Г. Тер-Минасова. – М.: Слово, 2000. – 624 с.
5. Химичева, С. А. Межкультурная коммуникация в современном высшем образовании при изучении иностранного языка [Текст] / С. А. Химичева // Педагогическое образование в России. – 2012. – № 4. – С. 136–139.
6. Мацумото, Д. Психология и культура [Текст] / Д. Мацумото. – СПб.: Питер, 2003. – 718 с.
7. Samtliche Briefe, hrsg. von Pestalozzianum und von der Zentralbibliothek in Zurich, Bd 1-13, Zurich, 1946-71 [Текст] / под ред. Н.Ф. Щабаевой рус. пер.- Избр. педагогические произведения. – 1961. – Т. 1-3. – С. 65.

References

1. Edward, T. (1976). Hall. Beyond Culture. Garden City. N.Y.: Anchor. Press/Doubleday, 256.
2. Vereshchagin, Ye. M., Kostomarov, V. M. (2005). Language and culture. Moscow: Indryk, 1038.
3. Grushevitskaya, T. G., Popkov, V. D., Sadokhin, A. D. (2002). Basics of intercultural communication. Textbook for Higher educational establishments (Editor-in-chief A. P. Sadokhin). Moscow: UNITY-DANA, 352.
4. Ter-Minasova, S. G. (2000). Language and intercultural communication. Moscow: Slovo, 634.
5. Khimicheva, S. A. (2012). Intercultural communication in modern higher education while learning a foreign language. Pedagogicheskoye obrazovaniye v Rossii, 4, 136–139.
6. Matsumoto, D. (2013). Psychology and culture. StP.: Peter, 718.
7. Shabayev, N. F. (Ed.) (1961). Samtliche Briefe, hrsg. von Pestalozzianum und von der Zentralbibliothek in Zurich, Bd 1-13, Zurich, 1946-71; in Russian translation. – Selected Pedagogical works, 1–3, 65.

*Рекомендовано до публікації д-р пед. наук, професор Булгакова Н. Б.
Дата надходження рукопису 19.05.2015*

Ковалинська Інна Володимирівна, кандидат педагогічних наук, доцент, кафедра перекладу, Київський університет ім. Бориса Грінченка, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, Україна, 04053
E-mail: kovalynskainna@gmail.com